

Relation of the Tati Varieties of Khalkhal with Taleshi Language

Ali Nosrati Siyahmazgi¹

Abstract

In this article, the researcher has examined the language varieties of Shahroud district in Khalkhal county in Ardebil province. The varieties are spoken in villages of Askestan, Shal, Derav, Kareen, Kolour, Gilavan and Lerd, and locally are known as Tati. Also, he has compared these varieties, synchronically, with the three main dialects of Taleshi at phonological, morphological and syntactic levels. These villages are located to the west of Guilan, exactly beyond the Talesh Mountains. The survey is based on studying phonetic, morphological, syntactic, and lexical features of the language varieties in question. Data are obtained through library and fieldwork studies. Tati dialects, in spite of their similarities in vocabulary, are so diverse and scattered that cannot all be defined under a specific language group. Because of this, linguists have classified them differently, and in some cases, have added Taleshi dialects to them. The purpose of the article is to answer the question whether the language varieties spoken in Shahroud district of Khalkhal can be categorized as varieties of Taleshi, or are they independent varieties? Based on the data of this article, the language varieties of five villages out of seven villages in question, i.e. Askestan, Shal, Derav, Kolour, and Gilavan, can be placed with Southern Taleshi in the same category, but the language varieties of the two villages of Kerin and Lerd have differences with the varieties of the other five villages, and are different from the Southern Taleshi.

keywords: Comparative linguistics, Iranian Languages, Taleshi, Tati variety of Shahroud district of Khalkhal..

Extended Abstract

1. Introduction

Taleshi is one of the North Western Iranian languages spoken mainly between two rivers of Koura in Azerbaijan Republic, and Sefidroud in Guilan province of Iran. Other rivers separate three main varieties of the language: Northern Taleshi between Koura and Navroud, Central variety between Navroud and Shafaroud, Southern variety between Shafaroud and Sefidroud. From a political geography point of view, Northern Taleshi, in addition to Azerbaijan, spreads in Iran till Karganroud of Talesh country; Central Taleshi involves parts of Asalem and Paresar, and Southern Taleshi involves parts of Fouman, Shaft, Rasht, Rezvanshahr, Masal, Shanderman, and Someasara.

A large number of the dialects scattered in a vast geographical area are called Tati. Tati has been divided into two groups, as Caucasus and Iranian Tati. Forgetting about

1. (PhD), Lecturer at Farhangian University (Guilan Branch)
(ali.nosrati.sm@gmail.com)

this categorization, there is high degree of diversity between different varieties of the language, in a way that sometimes there is little or no mutual intelligibility between their speakers. On the other hand, from the previous centuries, authors like Ibne Hawqal, al-Maqdisi, and Yaqut al-Hamawi have written about people and languages of Iran and namely Azerbaijan region of the country; and notwithstanding the fact that they have mentioned of Azariye, Fahlavi, and Persian in their works, non have referred to Tati. Most authors have used the word Tat to mean Iranian and non-Turk. There wasn't any trace of the word Tat in Azerbaijan at least till thirteenth century, even Hamdallah Mustawfi Qazvini, the historian and geographer of the thirteenth and fourteenth centuries hasn't pointed to Tat in his book *Nuzhat al-Qulub*, although he has talked about some of the present villages of Shahroud.

According to the above-mentioned views, the purpose of the survey is to compare, synchronically, the dialects of villages of Askestan, Shal, Derav, Kareen, Kolour, Guilevan, and Lerd of Shahroud district in Khalkhal county, with three dialects of Northern, Southern and Central dialects of Taleshi, based on field and library research, at phonological, morphological, and syntactic levels. Shahroud is located in Khalkhal county in Ardabil province, and includes three Dehestans of Shal, Palanga, and Shahroud. This district is neighbor to Guilan from the East, and Talysh Mountains have separated the region from Guilan.

The fact that Taleshi and the language varieties of Shahroud are of the same origin is something known, but the degree of proximity of the language varieties of Shahroud villages to each other and to Taleshi dialects is something that needs more study. The purpose of this article is to find out whether we can categorize the languages of the seven villages with the three Taleshi dialects or not, or is it possible to categorize the language varieties of all of these villages in one group? Or shall we categorize them based on their differences at various levels? How far are the language varieties of these villages from each other, and how close are to various dialects of Taleshi?

2. Theoretical framework

Comparative Linguistics examines similarities between languages. Here, the survey area includes phonetic, morphological and syntactic levels. In comparative linguistics, researchers pay attention to descriptive studies of languages, and compare them with each other. In this article, the researcher has illustrated the above-mentioned characteristics of various Tati dialects of Shahroud, and then has compared them with Taleshi, and has discussed their similarities and differences.

3. Methodology

In the first part of the article, the researcher has provided the phones of Taleshi and Tati, and has illustrated that some phonetic features of Ancient and Middle Iranian languages are maintained in both of them. At morphological level, we have investigated nominative and non-nominative cases in singular and plural nouns, pronouns, case in adjectives, strong and weak forms of the root, subjunctives, infinitives, verbal prefixes, and syntactic form of the verbs with different tenses. Also, the ways to build derived words, and derivational prefixes of Taleshi and Tati of Shahroud have been investigated, and examples are provided for the affixes of the languages. At the

syntactic level, we have considered the nominal group, order of the constituents, and functional markers. Then, we have studied the vocabularies of the two dialects, and have given a list of the Tati's words used in the varieties of Shahroud district that aren't used in Taleshi. Finally, we have examined the words according to their topic in the tables.

4. Results and Discussions

Based on examining the linguistic features, we have found out that dialects known as Tati in Shahroud district are in the same group with Taleshi Language. On the other hand, similarities of Southern Taleshi with the language varieties of Shahroud villages are more than the similarities of Southern Taleshi with Northern Taleshi. There are some differences phonetically but little. Some phonetic features of the Ancient and Middle Iranian languages are maintained in both Taleshi and Tati almost in similar ways.

In the morphology, in both languages, nouns and pronouns have two cases of nominative and non-nominative, but adjectives have a single case form. There aren't any differences in the way of making present participle, past participle and relative adjectives. Verb roots have two strong and weak forms. Inflection is the same in Taleshi and Tati varieties in question. Pronouns are the same but have little differences at phonetic levels. Infinitive markers in the language varieties of the villages of Shahroud are not the same, but all of them are used in Taleshi too. In syntax, the way of making noun modifiers and adjective phrases are the same. The nouns in genitive case are in non-nominative form. Ergative structures have remained in both languages, but structures aren't the same for both of them. In this context, Lerd and Kerin villages are closer to Central Taleshi. The linguistic differences of these two villages with the other villages of Shahroud are more than the differences that exist between the language varieties of those villages and the Taleshi varieties. At the lexical level, those lexical items of the language varieties of Shahroud that are not found in Taleshi are Turkish, or loan-words from other language. Of course, the influence of Turkish on language varieties of Shahroud is much lower than the influence of the language on the North Taleshi. This has caused the language varieties of two villages of Kerin and Lerd to be more similar to the North Taleshi, and be more different from the language varieties of other villages of Shahroud. Therefore, the most important causes for the lexical differences between the two languages are geographical factors and the borrowing from Turkish. However, at different levels, the difference between the language varieties of the villages of Shahroud, obviously, is less than the differences that exist between Central and South Taleshi and North Taleshi. Accordingly, the people of Shahroud can talk easily and have the best relationship with the Talysh. For trade, they could pass through the mountains of Talysh and come to Guilan through three ways of Masal, Asalem, and Masoule. In addition to language continuity, the people of the both sides of the mountains of Taleshian have cultural continuity too. According to our investigation at the three mentioned levels, we can categorize the language varieties of Eskestan, Derav, Shal, Kolour, and Guilvan with Southern Taleshi. And, we can categorize language varieties of Kerin and Lerd differently, because of some differences at phonetic level that make them more similar to North Taleshi, and because of differences

at the syntax level, especially considering ergative structures, that make them more similar to Central Taleshi. In addition, because of having grammatical gender, the language varieties of the two villages are separated from the language varieties of the other villages of Shahroud district.

5. Conclusions and suggestions

Based on the findings of this article, and in order to be able to have a more accurate idea about the relationship between the language varieties of Shahroud district in Khalkhal county and Taleshi language, we suggest that the other language varieties of the villages of the district, and the language varieties of the villages of Khvoresh Rostam district, be compared with the three main varieties of Taleshi, based on fieldwork and library studies, at three phonological, morphological and syntactic levels.

Select Bibliography

- Henning, W. B. The Old Language of Azerbaijan. Translated by B Sarkarati. Namehfarhangestan. 1995; 1(1): 51-72.
- Minorsky, V. Tat. First Encyclopaedia of Islam. 1913-1936. M. Th. Houtsma, et al (eds.). Vol: VIII. Leiden: E. J. Brill. 1987; 699.
- Rezayati Kishakhala M, Sabzalipuor J. Ergative Structure in Tati Khalkhal Dialect. Adab Pazhuhi. 2007; 1(1): 89-105.
- Stilo, D.L. The Tati Language Group in the Sociolinguistic Context of Northwestern Iran and Transcaucasia. In Iranian Studies. 1981; 14(3/4): 137-187.
- Stilo, Donald L. The Caspian Region and South Azerbaijan: Caspian and Tatic. The Languages and Linguistics of Western Asia, An Areal Perspective. Geoffrey Haig and Geoffrey Khan (eds.). 2018; 659- 824.
- Yarshater, A. The Dialect of Shahrood (Khalkhal). BSOAS. 1959; XXII 22: 52-68.
- Yarshater, A. A Grammar of Southern Tati Dialects, The Hague Paris. 1969a.
- Yarshater, A. The Use of Postpositions in Southern Tati. Yādnāme-ye Irāni-ye Minorsky. M. Minovi and I. Afshar (eds.). Tehran: Tehran University. 1969b; 221- 2.
- Yarshater, A .1988. Azerbaijan. Available at: <https://iranicaonline.org/articles/azerbaijan-vii>.

How to cite:

Nosrati Siyahmazgi A. Species kinship of Tati Language Dialect with Taleshi Language. Zaban Farsi va Guyeshhay Irani. 2023; 1(15): 25-61. DOI:10.22124/plid.2023.24827.1639

Copyright:

Copyright for this article is retained by the author(s), with first publication rights granted to *Zaban Farsi va Guyeshhay Irani (Persian Language and Iranian Dialects)*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the original work is properly cited.

نسبت گونه‌های موسوم به تاتی خلخال با زبان تالشی^(۱)

علی نصرتی سیاهمزیگی^۱

چکیده

در مقاله پیش رو، گونه‌های زبانی بخش شاهرود خلخال را که در استان اردبیل در روستاهای اسکستان، شال، درو، کرین، کلور، گیلوان و لرد رایج‌اند و در محل به تاتی موسوم‌اند با گویش‌های سه‌گانه تالشی در چند سطح زبان‌شناختی به صورت هم‌زمانی سنجیده‌ایم. این روستاها در غرب استان گیلان، آن سوی رشته‌کوه تالش جای دارند. سنجش برپایه ویژگی‌های آوایی، ساخت‌واژی، نحوی و نیز واژگانی است. داده‌ها افزون‌بر پژوهش کتابخانه‌ای از پژوهش میدانی نیز به دست آمده‌است. گویش‌های تاتی برغم اشتراک لفظی چنان تنوع و پراکندگی دارند که در بررسی‌های هم‌زمانی نمی‌توان همه آنها را ذیل یک گروه یا زبان مشخص تعریف کرد. به همین خاطر زبان‌شناسان آنها را در دسته‌های مختلف طبقه‌بندی کرده، و در مواردی گویش‌های تالشی را هم به آنها افزوده‌اند. هدف مقاله پاسخ به این سؤال است که آیا گونه‌های زبانی رایج در شاهرود خلخال ذیل گویش‌های تالشی قابل تعریف‌اند یا گونه‌هایی مستقل‌اند. براساس داده‌های این مقاله زبان پنج روستا از هفت روستاهای بررسی‌شده در این مقاله؛ اسکستان، شال، درو، کلور و گیلوان را می‌توان ذیل تالشی جنوبی در یک دسته قرار داد اما زبان دو روستای کرین و لرد تفاوت‌هایی با پنج روستای دیگر شاهرود و نیز تالشی جنوبی دارد.

واژگان کلیدی: زبان‌های ایرانی، گویش‌شناسی، تالشی، تاتی شاهرود خلخال

۱- مقدمه

تالشی از زبان‌های ایرانی شمال غربی است که در میانهٔ دو رود کورا، در جمهوری آذربایجان و سفیدرود، در استان گیلان رواج دارد. سه گویش تالشی را نیز رودها از هم می‌گسلند؛ میان کورا و ناورود گسترهٔ تالشی شمالی، میان ناورود و سفارود گسترهٔ تالشی مرکزی و میان سفارود و سفیدرود گسترهٔ تالشی جنوبی است. در جغرافیای سیاسی، تالشی شمالی افزون‌بر جمهوری آذربایجان، در ایران تا کرگان‌رود شهرستان تالش؛ تالشی مرکزی بخش‌های اسالم و پره‌سر؛ و تالشی جنوبی بخش‌هایی از شهرستان‌های فومن، شفت، رشت، رضوان‌شهر، ماسال، شاندرمن و صومعه‌سرا را در بر می‌گیرد.

از زبان تاتی در منابع اولیهٔ اسلامی اطلاعاتی وجود ندارد. نویسندگانی چون ابن‌حوقل، ابن‌خردادبه، اصطخری، مقدسی و یاقوت حموی هرچند از گویش آذریه، فهلوی و فارسی سخن گفته‌اند اما به وجود زبان تاتی در آذربایجان اشاره‌ای نکرده‌اند.

در آذربایجان، دست‌کم تا سدهٔ هشتم هجری، اساساً نشانی از واژهٔ «تات» نبوده‌است، حتی حمدالله مستوفی (۱۳۸۱: ۹۴)، جغرافی‌دان و نویسندهٔ قزوینی سدهٔ هشتم، در *نزهة القلوب* از شاهرود و چند روستای کنونی آن نام برده اما به واژهٔ «تات» اشاره نکرده‌است؛ «شاهرود ولایتی است متصل طوالیش، بیش از سی پاره دیه است، از معظماتش شال و کلور و خمس و درو و کیلوان. هوایش معتدل است و بگرمی مایل. حاصلش غله نیکو باشد و اندکی میوه دارد و مردمش گویند که شافعی مذهب‌اند...». او از لهجهٔ تبریزی نمونه داده، زبان مراغه را پهلوی مغیر، زبان زنجان را پهلوی راست، و زبان گشتاسفی را پهلوی به جیلانی بازبسته نامیده‌است. عدم وجود نشانی از زبان تاتی در نوشته‌های کهن، کسروی (۲۵۳۵: ۳۲) را بر آن داشت تا چگونگی نفوذ ترکی و نابودی زبان‌های ایرانی را در شمال غربی ایران بررسی کند. وی نفوذ ترکی در این سرزمین را از سدهٔ پنجم تا دهم هجری دانسته و بر این است‌گویش مردم خلخال بازماندهٔ زبان کهن آذری است که پیش از چیرگی ترکی، زبان مردم آذربایجان بوده‌است.

معلوم نیست در آغاز واژهٔ تاتی را برای زبان مردم شاهرود خلخال چه کسی به‌کار برده است. پیش از هنینگ، بیشتر پژوهشگران مانند یارشاطر، کسروی، یحیی ذکا، منوچهر مرتضوی و کارنگ نام منطقهٔ بررسی‌شده را آورده‌اند. گویا محمد معین (۱۳۶۱) در حاشیهٔ برهان قاطع به این نکته اشاره کرده‌است.

بیشتر نویسندگان، تات را در مفهوم ایرانی و غیرترک به کار برده‌اند. اُرانسکی^۱ (۱۳۷۹:ب: ۳۱۶) بر آن است که ترکان صحرانشین، مردم زراعت‌پیشه و یکجانشین ایرانی‌زبان مغلوب قفقاز را تات می‌خواندند. در دوره صفویه به تمامی مردم ایرانی‌تبار در مقابل قزلباشان ترک، تات گفته می‌شد (پورمحمدی، به نقل از محمودی بختیاری، ۱۳۸۵: ۲۰۱). ابراهیمی دیدگاه‌ها را درباره تات گرد آورده‌است: «گروه‌هایی پراکنده در نواحی شمالی ایران و کوهستان‌های قفقاز و شهرهای جمهوری آذربایجان و داغستان؛ نامی که ترک‌زبانان بر همسایگان غیرترک خود نهاده‌اند؛ بی‌معنی و اسم صوت است و ترک‌ها برای تحقیر غیرترک‌ها به کار می‌بردند؛ به معنی بیگانه و غیرایرانی؛ به معنی زیردست و کوچک؛ برگرفته از واژه تخر» (۱۳۸۵: ۱۹۰-۱۸۹).

به نظر عبدلی (۱۳۶۹: ۵۱) تات را نمی‌توان قوم نامید. تات‌های تاکستان، خراسان و سمنان قرابتی با تات‌های قزوین و خلخال ندارند. تات‌های دره شاهرود خلخال بخشی از قوم تالش‌اند و زبان و فرهنگ آنان در حوزه زبانی و فرهنگی تالش جای می‌گیرد.

تاتی را به دو گروه تاتی قفقاز و تاتی ایرانی بخش‌بندی و تاتی قفقاز را دو دسته کرده‌اند: تاتی شمالی که یهودیان داغستان و منتهی‌الیه شمال شرقی جمهوری آذربایجان بدان سخن می‌گویند و احتمال داده‌اند این زبان را سپاه ساسانی به قفقاز برده باشد؛ و تاتی جنوبی که مسلمانان و برخی مسیحیان شمال شرقی جمهوری آذربایجان بدان سخن می‌گویند. تاتی ایرانی را نیز پنج دسته کرده‌اند: گویش‌های شمال غربی (هرزند و دزمار)؛ گویش‌های شمال شرقی (خلخال و تارم)؛ گویش‌های جنوبی (جنوب قزوین)؛ گویش‌های جنوب غربی (خوین زنجان)؛ گویش‌های جنوب شرقی (شمال شرق قزوین) (لُکوک^۲، ۱۳۹۳: ۴۸۹-۴۹۰). البته لُکوک این پنج گروه را آذری نامیده و نوشته‌است: «که در محل به تاتی موسوم هستند» (همان‌جا). برخی نیز از به‌کاربردن «تاتی» برای گویش‌های هرزنی، کرینگانی و خلخالی و نیز گویش‌های جنوب غربی قزوین ابا کرده‌اند و دسته اول را «گویش‌های آذربایحانی» و دسته دوم را «گویش تاکستانی» نامیده‌اند (اُرانسکی، ۱۳۷۹: الف: ۱۴۶).

صرف‌نظر از بخش‌بندی گویش‌های تاتی به قفقازی و ایرانی، و تردید در هم‌گروه بودن آنها (Yar-Shater, A. 1969b, 221)، تفاوت میان گونه‌های موسوم به تاتی در ایران آنقدر است که گاه ارتباط زبانی را میان گویشوران آن بسیار دشوار می‌کند (برای مشاهده پراکندگی گونه‌های تاتی نک. نقشه^۱).

1. Oranskii, Iosif
2. Locoq, Pierre

تاتی خلخال در دو بخش شاهرود و خورش‌رستم رایج است. بخش شاهرود غالباً تات‌زبان هستند اما در خورش‌رستم جز در دو روستای کرنق و کجَل، به ترکی سخن می‌گویند. این دو روستا را به دلیل دور بودن از بخش شاهرود کنار نهادیم. از بخش شاهرود هفت روستا را برگزیدیم؛ اسکستان، شال، درو، کلور، گیلوان، کرین و لرد (برای موقعیت روستاها نک. نقشه ۲). این روستاها در نزدیکی مناطق ییلاقی تالش‌نشین گیلان قرار دارند و فاصله ییلاق ماسال با برخی از این روستاها ۵ کیلومتر است. بخش شاهرود شامل سه دهستان شال، پلنگا و شاهرود است. کوه‌های تالش میان این بخش و گیلان، از ماسوله تا اسالم جدایی افکنده است (نک. نقشه‌های ۳ و ۴). گرچه برخی از مردم شاهرود زبان خود را تاتی می‌نامند اما بسیاری از آنها خود را تالش می‌دانند.

۲- پیشینه پژوهش

هنینگ^۱ بر این عقیده بود که همه گونه‌های تاتی آذربایجان با تالشی در پیوندند و چیزی از زبان کهن آذربایجان باقی نمانده است. تالشی با مهاجرت یا مجاورت در آذربایجان نفوذ کرده است؛ «به احتمال قوی قلمرو زبان تالشی و گویش‌های نزدیک به آن در گذشته بیشتر از امروز به سوی جنوب در کوهستان‌ها و احتمالاً تا نزدیکی مرز خلخال و طارم علیا گسترده بوده است» (نک. ۱۳۷۴: ۵۸).

به نظر یارشاطر «لهجه ایرانی خلخال بی‌شک از فروع تالشی جنوبی (لهجه شاندرمن و ماسال) است» (۱۳۳۶: ۳۶-۳۷). او در آغاز با استاد خویش، هنینگ هم‌داستان بود و نوشت: «این لهجه‌ها چنانچه از مقایسه آنها برمی‌آید باید از مشرق آذربایجان (طوالش) پس از استقرار ترکی به بعضی از نقاط آذربایجان رفته باشد» (همان). سپس با تعدیل نظر پیشین خود بر این شد که «فراوانی نسبی این زبان‌ها و پراکندگی آنها در نقاط مختلف آذربایجان این احتمال را که این زبان‌ها از نقطه دیگری به این سامان سرایت کرده باشد، منتفی و اصالت آنها را در این منطقه مسلم می‌سازد. از طرف دیگر پیوستگی و شباهت آنها به یکدیگر و اشتراک آنها در یک رشته خصوصیات صوتی و دستوری، تعلق آنها را به گروه معینی از زبان‌های شمال غربی ایران تأیید می‌کند» (۱۳۵۴: ۳۹۷).

با این حال، به نظر او «گویش‌های تالش از الله‌بخش محله و شاندرمن در جنوب تا تالش شوروی در شمال، اصولاً به زبان‌های تاتی آذربایجان بازبسته‌اند»؛ یعنی «در بحث از زبان

1. Walter Bruno Henning

باستان آذربایجان، باید تالشی را نیز به موازات گویش‌های بازمانده آذری در نظر آورد» (همان‌جا). مینورسکی^۱، (۱۹۸۷: ۶۹۹) تاتی را همان زبان پهلوی می‌داند که تا سده هفت و هشت هجری در زنجان بدان سخن می‌گفتند.

استیلو^۲ (1981: 138-141) تالشی و گونه‌های موسوم به تاتی را ذیل یک گروه (تاتیک) و در ده دسته قرار داده‌است: هرزنی-دیزماری؛ تالشی (شمالی، مرکزی، جنوبی)؛ خلخال (شاهرود، خورش‌رستم)؛ طارمی-کباته‌ای (طارم علیا در زنجان، کلاس و کباته در رودبار گیلان)؛ خویین زنجان؛ تاتی جنوبی (رامند قزوین، اشتهارد کرج)؛ شمال و شمال شرقی قزوین؛ الویر و ویدر در ساوه؛ وفس و اطراف آن در اراک؛ رودبار (زیتون، الموت، طالقان). وی سپس (2018) تقسیم‌بندی دقیق‌تری براساس یافته‌های تازه‌اش ارائه داد. با توجه به دسته‌بندی استیلو می‌توان حدس زد که مقصود وی از تاتیک، احتمالاً همان زبان آذری است. در تقسیم‌بندی استیلو تاتی قفقاز و خراسان جایی ندارند.

سبزعلیپور با ارائه شواهدی زبان‌شناختی و اجتماعی سعی کرده‌است لهجه‌های اسکستانی و اسبویی رایج در شاهرود خلخال را گونه‌هایی از تالشی معرفی کند. با این حال، درباره یکی بودن یا نبودن زبان تالشی و تاتی شاهرود خلخال تردید کرده و نتوانسته‌است نظری دهد (نک. ۱۳۸۹: ۱۰۹-۱۳۰).

به نظر شیخ سنگ‌تجن «تالشی و آذری باستان (تاتی کنونی) دو شاخه از یک زبان کهن ایرانی‌اند که در طول سده‌های متمادی هر یک در شرایطی خاص تحولاتی را طی نموده‌اند که در این میان زبان تالشی دست‌خوش تغییر و تحول کمتری شده‌است و اکنون از نظر خصوصیات آوایی و قدمت افعال و واژه‌ها چهره اصیل‌تری نسبت به زبان تاتی دارد» (۱۳۹۴: ۱۸). آصفی با شواهد گوناگون در زمینه دگرگونی واجی و تفاوت‌های لغوی دیده‌شده در اشعار صفی‌الدین اردبیلی، گونه زبانی هرزنی، گویش‌های سه‌گانه تالشی و تاتی خلخال، نتیجه گرفته‌است که اگر مهاجرت تالش‌ها به هرزن را بپذیریم خاستگاه این مهاجران چنانکه هنینگ انگاشته نمی‌تواند جایی در محدوده جنوب شرقی مناطق تالش‌زبان باشد، بلکه این مهاجرت احتمالاً از مناطق شمالی تالش رخ داده‌است (نک. ۱۳۹۸).

با توجه به آنچه گذشت این مقاله می‌کوشد با مقایسه گونه‌های رایج در هفت روستای شاهرود خلخال با گویش‌های سه‌گانه تالشی برپایه مواد و شواهد مختلف زبان‌شناختی، دوری

1. Minorsky, V
2. Stilo, D. L.

و نزدیکی این گونه‌ها را اولاً با یکدیگر و ثانیاً با گویش‌های تالشی نشان دهد. وجود ارتباط و خویشاوندی گونه‌های موسوم به تاتی شاهرود با زبان تالشی چیزی نیست که از نظرها دور مانده باشد، اما میزان نزدیکی و دوری این گونه‌ها با یکدیگر، به‌ویژه با زبان تالشی می‌تواند توجه‌برانگیز باشد. هدف این است که مشخص شود آیا نزدیکی این گونه‌ها با یکدیگر و فاصله آنها با زبان تالشی آنچنان است که بتوان هر یک از آنها را ذیل زبان جداگانه‌ای تعریف کرد یا مشترکات زبانی فراوان بین این گونه‌ها و زبان تالشی در حدی است که همه آنها ذیل یک زبان و در یک دسته قابل طبقه‌بندی است.

در بخش نخست ویژگی‌های آوایی و تحولات تاریخی آنها را به صورت تطبیقی در گونه‌های مذکور و گویش‌های تالشی نشان داده‌ایم. در بخش ساخت‌واژه حالت فاعلی و غیرفاعلی اسم مفرد و جمع، ضمیر، حالت‌پذیری صفت بیانی، انواع ریشه، انواع ماده‌های افعال، نشانه مصدری، پیشوندهای فعلی، شناسه و صرف فعل در زمان‌های گوناگون آمده‌است. سپس شیوه‌های اشتقاق واژه و نیز پیشوندهای اشتقاقی در گونه‌های تاتی شاهرود و گویش‌های تالشی اجمالاً بررسی شده‌است. در بخش ساخت نحوی به گروه اسمی و ترتیب و چگونگی قرار گرفتن وابسته‌ها پرداخته‌ایم و نقش‌نماها را آورده‌ایم. سپس سیاهه‌ای از واژه‌های گونه‌های تاتی شاهرود را که در تالشی ظاهراً به‌کار نمی‌روند، براساس چند موضوع کلی در جدول‌هایی بررسی کرده‌ایم.

۳- مقایسه تالشی و تاتی شاهرود خلخال در سطح‌های زبان‌شناسی

۳-۱- نظام آوایی

برخی ویژگی‌های آوایی این دو گویش عبارت‌اند از:

۳-۱-۱- همانندی آواها

آواهای تالشی و تاتی شاهرود خلخال تقریباً یکی است و تفاوت‌های اندک آوایی میان آنها، میان گونه‌های تالشی با هم نیز هست. برخی واج‌ها در برخی از گونه‌های تالشی هست و در برخی دیگر نیست؛

- واکه [o] در تالشی مرکزی و جنوبی نیست، اما در تالشی شمالی هست؛

تالشی شمالی لیسار: ostâraši (ستاره)^(۲)

تالشی شمالی تولارود: ombær (خزه درخت)، okæliya (نابرا، کُندشده)

این واج در گویش مردم روستاهای لرد، شال، کرین و گیلوان در شاهرود نیز وجود دارد؛ لرد: noxta (افسار)، gola (کوزه)، xos (سُرفه)، xordan (جنین)، xalov (پوشاک)، xondâna (هندوانه)، ov (آب)

کرین: doy (دود)، âftâvo (آفتاب)، kolk (کُرچ)، xov (خواهر)، konja (جوال)
گیلوان: gonbaz (گنبد)، âjor (آجر)

یارشاطر (55: 1995) این واکه را در شالی کم‌بسامد دانسته و آن را تنها در چند واژه شالی شنیده‌است: no (نه)، otây (اتاق)، boÿça (بقچه). وی نوشته [o] در کنار حروف صدادار دیگر کاربرد بیشتری دارد، مانند kou (آبی، سبز)، louš (دسته گندم).
واکه [o] را در واژه‌های دخیل تالشی جنوبی، مرکزی و نیز روستاهای شاهرود u تلفظ می‌کنند، مانند urdak (آردک)، umid (امید).

- واکه [ü] در تالشی جنوبی، شمالی، و نیز گویش روستاهای گیلوان و کرین هست، اما در تالشی مرکزی، و دیگر روستاهای شاهرود - به جز دو روستای پیش گفته - نیست. یارشاطر نیز این واکه را در شالی نشنیده‌است (ibid).

تالشی جنوبی: mü (مو)، dü (دود)، angür (انگور)

تالشی شمالی: mü (مو)، üsmün (آسمان)

گیلوان: mü (مو)، dül (عمیق)، müç (گنجشک)، xü (گراز)، küyi (کدو)، püna

(نعنا)، angür (انگور)، fü (باد)

کرین: üga (ناتنی)

گیلوان نزدیک‌ترین روستا به تالشی جنوبی و بیلاق ماسال است.

- هم‌خوان [ž] در گونه‌های تالشی، به‌ویژه عنبرانی؛ ruža (تند)، nəmuž (نمازگزار)، اسالمی žena-xâzi (خواستگاری) (Yar-Shater, 1988)، سیاهمزگی žande (زدن) هست. گرچه برخی نوشته‌اند که این هم‌خوان در زبان مردم شاهرود نیست و واژه‌های دخیلی که [ž] دارند با [j] می‌آید، مانند manija (منیژه) و یارشاطر نیز این واج را در گونه شالی نشنیده‌است (ibid) و در مقایسه شالی و شاندرمنی برجسته‌ترین تفاوت فونتیکی این دو گونه را وجود [ž] در شاندرمن در برابر [z] و [j] در شال می‌داند؛ žen (زن)، ruž (روز) در شاندرمنی در برابر ruz و zen شالی (ibid, 1955)، اما این واج در تاتی کلور به کار می‌رود: že (یوغ)، žiya (گاو نژاییده)، dərəžd (زبر) (نک. عبدلی، ۱۴۰۱).

۳-۱-۲- حفظ ویژگی‌های آوایی زبان‌های ایرانی باستان و میانه

برخی پژوهشگران (نک. رضایتی، ۱۳۸۶: ۲۹-۳۱؛ محمودی بختیاری، ۱۳۸۵: ۲۰۳ و آصفی، ۱۳۹۸) به مقایسه تالشی و تاتی شاهرود و زبان‌های ایرانی باستان و میانه دست یازیده‌اند. از نتیجه پژوهش آنان برمی‌آید که بسیاری از ویژگی‌های آوایی زبان‌های ایرانی باستان و میانه در تالشی و تاتی شاهرود باقی مانده‌است. اساس کار آصفی (۱۳۹۸)، همان‌گونه که در پیشینه پژوهش آمد، سنجش واجی هرزنی با تالشی و تاتی خلخال است. براساس داده‌های وی می‌توان نتیجه گرفت که تالشی مرکزی و جنوبی به تاتی خلخال نزدیک‌تر از تالشی شمالی است.

- تبدیل far به har

یارشاطر (1988) به این نکته اشاره کرده و نوشته است که در روستاهای شاهرود، به‌ویژه شال، [xr-] به جای اصل [fr-] به کار می‌رود؛ bəxruš (بفروش). این ویژگی در شاندرمنی؛ bexraš (بفروش)، در ماسوله‌ای؛ boxruš (بفروش) نیز هست. آصفی (۱۳۹۸) نیز بر این تأکید دارد: «فروختن» در بیشتر گونه‌های تاتی خلخال xərutan است از اصل *fra-uxta* و دگرگونی خوشه آغازین آن چنین است: far < har < xar. همین تبدیل در تالشی جنوبی و مرکزی نیز دیده می‌شود؛ xərate. اما در تالشی شمالی havâte تلفظ می‌شود و ظاهراً تحول آن چنین است: hr < hv < hv. واژه «برف» در تالشی شمالی va و در تالشی مرکزی و جنوبی var است. اینجا نیز در نگاه نخست به این تبدیل برمی‌خوریم، یعنی تبدیل fr < r اما می‌دانیم که صامت h در میان دو مصوت در تالشی معمولاً حذف می‌شود. حال تصور کنیم که در تالشی کهن *vafra- به *vahr بدل شده‌است. در مرحله بعد تحول این واژه مانند برخی از گونه‌های تاتی احتمالاً چنین بوده‌است: var < *vahr.

- تبدیل hv به h/x

در تالشی شمالی در hārde (خوردن) و hətə (خفتن) از اصل *hufta- تبدیل hv < h روی داده‌است. در تالشی جنوبی و مرکزی تنها در یک واژه تبدیل hv < h بر جای مانده‌است و آن مصدر «خوردن» harde است. در دیگر شواهد تبدیل hv < h < x را شاهد هستیم. برای تبدیل x می‌توان به نمونه‌های xəsərag / xəsərag / xəsərak (مادرشوهر) و xəte (خفتن) اشاره کرد. این دو تبدیل آوایی در گونه‌های تاتی خلخال نیز به چشم می‌آید. نکته اینجاست که «خوردن» در بیشتر گونه‌های تاتی خلخال، دقیقاً همسان با تالشی

مرکزی و جنوبی با h به کار می‌رود: hardan. نمونه دیگر xasura (پدرشوهر) است که در همه گونه‌های تاتی خلخال با x آغاز می‌شود یعنی تبدیل $x < h < hv$ (نک. آصفی، ۱۳۸۹).
 - [θ] آغازی و میانی ایرانی باستان، در ایرانی میانه غربی [h] شده‌است اما در گویش‌های تالشی و شاهرود خلخال، صورت باستانی خود را حفظ کرده‌است:
 تالشی مرکزی، شمالی و روستاهای درو، کرین، کلور، لرد در شاهرود: pas (گوسفند)
 - تحول -č- ایرانی باستان در میان دو مصوت به -j- / -z-:
 تالشی شمالی، مرکزی، و جنوبی و روستاهای شاهرود: jir (پایین، زیر)، -səj- -suj- / (ماده مضارع سوختن)
 - تحول /dz- / *dz- ایرانی باستان (/z/ اوستایی، /d/ فارسی باستان) به -z- / -z-:
 تالشی شمالی، مرکزی، و جنوبی و روستاهای شاهرود: zâmâ / zəmâ (داماد).

۲-۳- ساخت واژه

همانندی‌های تالشی و گویش‌های شاهرود خلخال در سطح ساخت واژه عبارت‌اند از:

۳-۲-۱- دو حالت فاعلی و غیرفاعلی اسم‌های مفرد و جمع

اسم مفرد در بیشتر گونه‌های تالشی و تاتی شاهرود دو حالت فاعلی و غیرفاعلی دارد. اسم مفرد در حالت غیرفاعلی اگر صامت پایان باشد در تالشی مرکزی، جنوبی و شمالی همراه /-i/ می‌آید:

(۱) liv-i gâ râ vika.

بریز برای گاو (حالت غیرفاعلی) برگ [را]

برگ را برای گاو بریز.

در تاتی درو با ə می‌آید:

(۲) liv-ə gâ râ vika.

بریز برای گاو (حالت غیرفاعلی) برگ [را]

برگ را برای گاو بریز.

و در شال و کلور با e می‌آید:

(۳) čeman dass-e agir.

مال من دست [را] (حالت غیرفاعلی) دست [را] بگیر

دستم را بگیر (Yar-Shater, 1985).

اگر مصوت پایان باشد i- یا ə نمی‌گیرد:

جدول ۱- ضمیرهای فاعلی در تالشی و تاتی شاهرود

ضمیر گسسته غیرفاعلی		ضمیر گسسته فاعلی		شمار و شخص	
تاتی شاهرود	تالشی	تاتی شاهرود	تالشی		
man	mə(n)	az/ mə	az/ mə	من	۱ تو
tə	tə	tə	tə	تو	
avə	ayi/avi	a	a/av	او	
ama	ama	ama	ama	ما	۲ شما
šəma	šəma	šəma	šəma	شما	
avân	amun/ aven	avə	ave(n)/aye(n)	آنها	

جدول ۲- ضمیرهای ملکی در تالشی و تاتی شاهرود

ضمیر ملکی		شمار و شخص	
تاتی شاهرود	تالشی		
čəman	čəmə(n)	مال من	۱ تو
əštə	əštə	مال تو	
ča	čayi/čeyi	مال او	
čama	čama	مال ما	۲ شما
šəma	šəma	مال شما	
čəmân	čâun/ čamun	مال آنها	

جدول ۳- ضمیرهای پیوسته غیرفاعلی در تالشی و تاتی شاهرود

ضمیر پیوسته غیرفاعلی		شمار و شخص	
تاتی شاهرود	تالشی		
(ə)-m	(ə)-m	م	۱ تو
(ə)-r	(ə)-r	ت	
(ə)-š	(ə)-š	ش	
(ə)-mân	(ə)-mun	مان	۲ شما
(ə)-rân	(ə)-run	تان	
(ə)-šân	(ə)-šun	شان	

ضمیرهای اشاره، صیغه‌های دور و نزدیک، و مفرد و جمع دارند که به فاعلی و غیرفاعلی

بخش می‌شوند.

جدول ۴- ضمیرهای اشاره در تالشی و تاتی شاهرود

ضمیر اشاره				
غیرفاعلی		فاعلی		حالت
تاتی شاهرود	تالشی	تاتی شاهرود	تالشی	شمار
əm-ə	əm-i	əm	əm	این
av-ə	av-i/ay-i	a	a/av	آن
əm-ân	əm-un	əmə	əme(n)	اینها
av-ân	am-un/ av-un	avə	ave(n)/ aye(n)	آنها

جدول ۵- ضمیرهای پرسشی در تالشی و تاتی شاهرود

چطور	کجا	چند	کدام	کی	چه	
čənjur	kâ	čan(d)	kam	ki	čə	تالشی
čənjura	kâ	čan(d)	kâm	ki	čə	تاتی شاهرود

جدول ۶- ضمیرهای مبهم در تالشی و تاتی شاهرود خلخال

هرکس	هیچ	یکی	دیگری	همه	
harkas	hič	ila	digari	hama/gərd	تالشی
harkas	hič	ila	digari	hama	تاتی شاهرود

یارشاطر (1995) در یک جمله، بیشتر ضمیر شالی را آورده است:

(۸) az čəman piar ka-ku šia bim ave manəš vinde

دید (حالت غیرفاعلی) مرا (حالت فاعلی) او رفته بودم از - خانه پدر (ضمیر ملکی) مال من (حالت فاعلی) من از خانه پدرم رفته بودم که او مرا دید.

۳-۲-۳- ساخت صفت

صفت در تالشی یک حالت دارد، در تاتی شاهرود نیز چنین است. در تالشی مرکزی صفت-های سنجشی (تفضیلی و عالی) ساخت واژگانی خاصی ندارند بلکه در آرایش کلام و ارتباط نحوی و معنوی صفت‌های ساده با دیگر اجزاء مفهوم سنجشی بودن آنها استنباط می‌شود (نک. رضایتی، ۱۳۸۶: ۱۰۵). در تالشی شمالی نیز چنین است. در تالشی جنوبی و تاتی شاهرود،

صفت برتر مانند فارسی با tar ساخته می‌شود: *pilla-tar*. صفت برترین در تالشی جنوبی و تاتی شاهرود نشانه‌ای ندارد و در بافت کلام مشخص می‌گردد.

در تالشی مرکزی صفت فاعلی با افزودن وند اشتقاقی /a-/ در آغاز ماده مضارع فعل‌های ساده و پیشوندی ساخته می‌شود، مانند *a-bram* (گریه‌کننده) (همان: ۴۰). در تاتی شاهرود نیز چنین است: *a-zâ* (زاینده).

صفت مفعولی در تالشی و تاتی شاهرود با افزودن /a- به آخر ماده ماضی فعل ساخته می‌شود: *žand-a* (زده‌شده)، *dakard-a* (پوشیده‌شده).

صفت لیاقت در تالشی مرکزی با افزودن /-nin/ به اسم مفعول ساخته می‌شود: *harda-nin* (خوردنی)، *gata-nin* (گرفتنی). در تاتی شاهرود نیز چنین است: *vâta.nin* (گفتنی).

صفت نسبی در تالشی و تاتی شاهرود با افزودن وند اشتقاقی /a- به پایان اسم ساخته می‌شود:

(۹) *dâr-a* *guzgâ* *vindəma*.

دیدم قورباغه وند اشتقاقی-درخت
قورباغه درختی را دیدم.

(۱۰) *gusand-a* *šət* *xuba*.

خوب است شیر وند اشتقاقی-گوسفند
شیر گوسفندی خوب است.

این نشانه در واژه‌ای که به /a/ یا /â/ پایان پذیرد آشکار نمی‌شود:

(۱۱) *gâ* *šət* *məza* *dârə*.

دارد مزه شیر گاو
شیر گاوی مزه دارد (خوشمزه است).

صفت شمارشی و ترکیب عددها در تالشی و تاتی شاهرود مانند فارسی است اما میان دو عدد پایه، /ə/ یا /u/ می‌آید: *bist-ə yak* (بیست‌ویک)، *sad-u penj* (صدوپنج). واحد عمومی شمارش *gəla* (دانه، عدد) است.

۳-۲-۴- شکل قوی و ضعیف ریشه

ریشه در تالشی و تاتی شاهرود دو شکل قوی و ضعیف دارد که شکل قوی آن /â/ دارد. از صورت ضعیف ریشه در ساخت ماده مجهول و لازم و از شکل قوی برای ساخت ماده‌های

سببی استفاده می‌کنند. نمونه ریشه در تالشی و تاتی شاهرود که با پسوند ماده‌ساز /-n/ به آخر آنها ماده مضارع ساخته شده /ju-/ و /su-/ است که ماده مضارع‌شان /jun-/ و /sun-/ می‌شود به معنی جویدن و سودن (رضایتی و سبزعلیپور، ۱۳۸۷: ۱۱۶).

جدول ۷- نمونه گردش مصوت در ریشه فعل در تالشی و تاتی شاهرود

ریشه ضعیف	gard (گشتن)	čak (شکسته شدن)	xar (خاریدن)	larz (لرزیدن)
ریشه قوی	gârd (گرداندن)	čâk (شکستن)	xâr (خارانندن)	lârz (لرزاندن)

۳-۲-۵- انواع ماده فعل

ماده فعل در تالشی و تاتی شاهرود انواعی دارد؛ مضارع، ماضی، مجهول، جعلی و سببی (واداری)، و هر ماده کاربردی دارد. ماده فعل با افزودن جزئی به ریشه ساخته می‌شود. ماده مضارع اغلب با ریشه اختلاف ساختی ندارد. باین حال، در مواردی نشانه خاصی دارد که /-n/ جزء جدایی‌ناپذیر آن نشانه است. در این صورت، ریشه به صورت ماده ماضی ظاهر می‌شود. ماده مضارعی که به صامت /-n/ ختم می‌شود واداری نمی‌شود، مانند /ju/ ماده ماضی و /ju-n/ ماده مضارع جویدن. ماده ماضی از ریشه فعل با افزودن پسوندهای ماضی ساز /-d/، /-t/، /-i/، /-i/ و /-Ø/ یا /-(ə)s(s/t)/ یا /-(ə)st/ به دست می‌آید (نک. همان: ۱۱۹ و ۱۲۰). نمونه‌ای از ماده ماضی مختوم به /-t/ و /-d/ که رابطه دستوری‌شان با ماده مضارع بدون تغییر حفظ شده‌است در ادامه می‌آید.

جدول ۸- نمونه‌ای از ماده ماضی مختوم به /-t/ و /-d/ از تالشی مرکزی که رابطه دستوری‌شان با ماده مضارع بدون تغییر حفظ شده‌است:

معنی	ماده مضارع	ماده ماضی	
کشتن	kəš-	kəšt-	ماده ماضی مختوم به -t
نشستن	nəš-	nəšt-	ماده ماضی مختوم به -t
کردن	kar-	kard-	ماده ماضی مختوم به -d
بردن	bar-	bard-	ماده ماضی مختوم به -d
خوردن	har-	hard-	ماده ماضی مختوم به -d
کندن	kan-	kand-	ماده ماضی مختوم به -d

ماده مجهول در تالشی و تاتی شاهرود با افزودن /-ə/ یا /-i/ به آخر ماده مضارع متعدی ساخته می‌شود. در ساختمان آن اغلب از ریشه ضعیف استفاده می‌شود. ماده مجهول هم در ساخت فعل مجهول به کار می‌رود و هم در برابر معادل متعدی خود بر معنی لازم فعل‌ها دلالت می‌کند.

ماده سببی به صورت‌های ریشه ضعیف به اضافه /-âvən-/ یا /-âmən-/ و نیز ریشه قوی به اضافه /-(ə/â)n/ ظاهر می‌شود:

par-âvən-əst- (ماده سببی ماضی؛ پراند)،

par-âvən- (ماده سببی مضارع؛ پراند) (رضایتی، ۱۳۸۵: ۱۰-۱۱).

۳-۲-۶- نشانه مصدری

نشانه مصدری در تالشی e(n)- است که با پیوستن به ماده ماضی و گاه ریشه فعل ساخته می‌شود. این نشانه در شال a(n)- است؛ ši-a(n) (رفتن)، hard-a(n) (خوردن) (Yar-Shater, 1985)، نشانه مصدری در درو en-، در کرین an-، و در اسکستان و اسبو a- است: hard-e(n) (خوردن)، get-en. نشانه مصدری an- در برخی گونه‌های ماسال مانند چسلی نیز به کار می‌رود (نک. سبزیلیپور، ۱۳۸۹: ۱۱۷). پسوندهای ماضی ساز مشترک در تالشی و تاتی شاهرود -i-، -t- و -d- هستند که به ریشه فعل افزوده می‌شوند و ماده ماضی می‌سازند:

جدول ۹- پسوندهای ماضی ساز تالشی و تاتی شاهرود

-d-	-t-	-i-	
pər.d.en (راه رفتن)	niš.t.en (نشستن)	xər.i.en (خریدن)	تالشی سیاهمزیگی
bar.d.e (بردن)	nəš.t.e (نشستن)	bi.en (بودن)	تالشی پره‌سر
mar.d.en (مردن)	nəš.t.en (نشستن)	xər.i.en (خریدن)	تاتی درو
čar.d.an (چریدن)	kəš.t.an (کشتن)	bi.[y].an (بودن)	تاتی کرین

(نک. سبزیلیپور، ۱۳۹۴ ب، ۱۱۷-۱۲۱).

۳-۲-۷- پیشوندهای فعلی

پیشوندهای فعلی در تالشی و تاتی شاهرود مشترک و دو گونه‌اند: قاموسی و تصریفی. پیشوندهای قاموسی، گاه معنی فعل‌های ساده را تغییر می‌دهند و گاه جهت کنش آنها را نشان می‌دهند.

پیشوندهای قاموسی در تالشی و تاتی شاهرود:

â-	â-tâšen (فرا تراشیدن)
pe-	pe-čaken (فراشکستن)
pi-	pi-ge ten (برداشتن)
ji-	ji-basten (فروآویختن)
da-	da-šen (داخل رفتن)
vi-	vi-barden (فروبردن)
bar-	bar-gənəste (بیرون افتادن)

۳-۲-۸- شناسه

در تالشی و تاتی شاهرود دو نوع شناسه هست؛ اولیه و ثانویه. شناسه‌های اولیه در ساختمان فعل‌های التزامی بی‌نشانه، و دوم شخص جمع فعل امر دیده می‌شود و شناسه‌های ثانویه در بقیه ساخت‌های فعل کاربرد دارد.

جدول ۹- شناسه‌های تالشی و تاتی شاهرود

شناسه ثانویه		شناسه اولیه	
تاتی شاهرود	تالشی	تاتی شاهرود	تالشی
-(i)m	-(i)m	-(ə)m	-um
-(i)š	-(i)š	-i	-i
-(ə/e/ø)	-(a/i/ø)	-ə	-u
-(i)mân	-(i)mun	-am	-am
-(i)rân	-(i)run	-a	-a
-(i)ndə	-(i)n	-ən(də)	-un

۳-۲-۹- صرف فعل

صرف فعل در تالشی و تاتی شاهرود مشترک است و تنوع دارد. در این بخش الگوی ساخت و شکل‌های تصریفی برخی فعل‌ها در تالشی و تاتی خواهد آمد. برای جلوگیری از اطناب تنها ساخت لازم یا متعدی ساده فعل‌ها برای نمونه می‌آید و به کاربرد آنها و موقعیت‌هایی که فعل‌ها به کار می‌روند پرداخته نمی‌شود.

۳-۲-۹-۱- ماضی نقلی

ماضی نقلی در تالشی و تاتی شاهرود از اسم مفعول + شناسه‌های ثانویه ساخته می‌شود.

جدول ۱۰- ماضی نقلی (نشستن)

جمع			مفرد			
سوم شخص	دوم شخص	اول شخص	سوم شخص	دوم شخص	اول شخص	
nəšta-(y)-n	nəšta-(y)-run	nəšta-(y)-mun	nəšta-∅	nəšta-(y)-š	nəšta-(y)-m	تالشی مرکزی
nəšta-y-na	nəšta-y-na	nəšta-y-muna	nəšta-∅	nəšta-y-ša	nəšta-y-ma	تالشی جنوبی
nəšta-y-ndə	nəšta-y-rân	nəšta-y-mân	nəšta-∅	nəšta-y-š	nəšta-y-m	تاتی شاهرود

۳-۲-۹-۲- ماضی التزامی

ماضی التزامی در تالشی و تاتی شاهرود از صفت مفعولی + bə-/bu- + مضارع التزامی از فعل بودن ساخته می‌شود.

جدول ۱۱- ماضی التزامی (نشستن)

جمع			مفرد			
سوم شخص	دوم شخص	اول شخص	سوم شخص	دوم شخص	اول شخص	
nəšta bu-bun	nəšta bu-ba	nəšta bu-bam	nəšta bu-bu	nəšta bu-bi	nəšta bu-bum	تالشی مرکزی
nəšta bə-bun	nəšta bə-ba	nəšta bə-bam	nəšta bə-bu	nəšta bə-bi	nəšta bə-bum	تالشی جنوبی
nəšta bə-bund	nəšta bə-ba	nəšta bə-bam	nəšta bə-bu	nəšta bə-bi	nəšta bə-bum	تاتی شاهرود

۳-۲-۹-۳- ماضی بعید

ماضی بعید در تالشی و تاتی شاهرود از اسم مفعول + ماضی ساده از فعل معین be (بودن) ساخته می‌شود.

جدول ۱۲- ماضی بعید (خوردن)

جمع			مفرد			
سوم شخص	دوم شخص	اول شخص	سوم شخص	دوم شخص	اول شخص	
harda-šun ba	harda-run ba	harda-mun ba	harda-š ba	harda-r ba	harda-m ba	تالشی مرکزی
harda-šan bə	harda-rân bə	harda-mân bə	harda-š bə	harda-r bə	harda-m bə	تاتی شاهرود

۳-۲-۹-۴- ماضی استمراری

ماضی استمراری در تالشی و تاتی شاهرود از ماده مضارع + وند استمرار -i- + شناسه‌های ماضی ساخته می‌شود.

جدول ۱۳- ماضی استمراری (نشستن)

جمع			مفرد			
سوم شخص	دوم شخص	اول شخص	سوم شخص	دوم شخص	اول شخص	
nəš-i-n	nəš-i-n	nəš-i-mun	nəš-i	nəš-i-š	nəš-i-m	تالشی جنوبی
nəš-i-n	nəš-i-rân	nəš-i-mân	nəš-i	nəš-i-š	nəš-i-m	تاتی شاهرود

۳-۲-۹-۵- ماضی مستمر

ماضی مستمر در تالشی و تاتی شاهرود از نمودنمای kəra + ماضی استمراری ساخته می‌شود.

جدول ۱۴- ماضی مستمر (نشستن)

جمع			مفرد			
سوم شخص	دوم شخص	اول شخص	سوم شخص	دوم شخص	اول شخص	
kəra niš-in	kəra niš-in	kəra niš-imnu	kəra niš-i	kəra niš-iš	kəra niš-im	تالشی جنوبی
kəra nəš-ində	kəra nəš-irân	kəra nəš-imân	kəra nəš-i	kəra nəš-iš	kəra nəš-im	تاتی شاهرود

۳-۲-۹-۶- مضارع اخباری

مضارع اخباری در تالشی و تاتی شاهرود از ماده مضارع + شناسه‌های مضارع ساخته می‌شود.

جدول ۱۵- مضارع اخباری (نشستن)

جمع			مفرد			
سوم شخص	دوم شخص	اول شخص	سوم شخص	دوم شخص	اول شخص	
niš-an	niš-an	niš-am	niš-ə	niš-i	niš-əm	تالشی جنوبی
nəš-ən(də)	nəš-a	nəš-am	nəš-ə	nəš-i	nəš-əm	تاتی شاهرود

۳-۲-۹-۷- مضارع التزامی

مضارع التزامی در تالشی و تاتی شاهرود از وند تصریفی bə + ماده مضارع + شناسه‌های مضارع ساخته می‌شود.

جدول ۱۶- مضارع التزامی (نشستن)

جمع			مفرد			
سوم شخص	دوم شخص	اول شخص	سوم شخص	دوم شخص	اول شخص	
bə-niš-ən	bə-niš-an	bə-niš-am	bə-niš-ə	bə-niš-i	bə-niš-əm	تالشی جنوبی
bə-nəš-ən(də)	bə-nəš-a	bə-nəš-am	bə-nəš-ə	bə-nəš-i	bə-nəš-əm	تاتی شاهرود

۳-۲-۹-۸- مضارع مستمر

مضارع مستمر در تالشی و تاتی شاهرود از نمودنمای $kəra$ + مضارع اخباری ساخته می‌شود.

جدول ۱۷- مضارع مستمر (نشستن)

جمع			مفرد			
سوم شخص	دوم شخص	اول شخص	سوم شخص	دوم شخص	اول شخص	
kəra niš-əndə	kəra niš-a	kəra niš-am	kəra niš-ə	kəra niš-əi	kəra niš-əm	تالشی جنوبی
kəra nəš-əndə	kəra nəš-a	kəra nəš-am	kəra nəš-ə	kəra nəš-əi	kəra nəš-əm	تاتی شاهرود

۳-۲-۱۰- ساختمان واژه

پیشوندهای اشتقاقی و شیوه ساخت واژه مشتق در تالشی و تاتی شاهرود یکسان است. نمونه‌هایی از وندها که در ساختمان واژه‌های تالشی و تاتی شاهرود به کار می‌روند عبارت‌اند از:

۳-۲-۱۰-۱- پیشوندها

a-	صفت فاعلی می‌سازد: a-bər (برنده)
ana-	اسم را منفی می‌کند: ana-xâv (بی‌خواب)، ana-ras (نارس)
da-	da-karda (پوشیده)
ji-	ji-karda (در زیر نهاده)
pe-	pe-karda (بالا نهاده)
vay-	اسم را منفی می‌کند: vay-zur (بی‌زور)
vi-	vi-karda (فروریخته)

۳-۲-۱۰-۲- پسوندها

-a	از اسم، اسم مصغر می‌سازد: ismâl-a (اسماعیل کوچک)
-a	از ماده ماضی، صفت مفعولی می‌سازد: vât-a (گفته‌شده)، vind-a (دیده‌شده)
-ak	از اسم، اسم مصغر می‌سازد: merd-ak (مردک)
-ake	از صفت، اسم یا قید می‌سازد: lâl lâl-ake (بی‌سخن)، niyân-ake (مخفیانه)
-âl	از ماده فعل، اسم مصدر می‌سازد: gərd-âl (گردی)
-ča	از اسم، اسم مصغر می‌سازد: yazun-ča (دیگچه)، sav-ča (کوزه کوچک)

-əj/-j از اسم، صفت نسبی می‌سازد: arda-j (ارده‌ای)، šâl-əj (شالی)
 -ən صفت می‌سازد: gəžg-ən (ژولیده)
 -əš از اسم، صفت یا ماده فعل اسم مکان می‌سازد: dâr-əš (جنگل)
 -dun / -dân از اسم، اسم جدید می‌سازد: miz-dun (مئانه)، çây-dân (کتری)
 -gâ از اسم، صفت یا ماده فعل اسم مکان می‌سازد: di-gâ (جای ده)، bara-n-gâ (دروازه باغ)
 -giri از اسم، اسم مصدر می‌سازد: rəstəfâ-giri (رسوایی)، xərdan-giri (بچگی)
 -in از اسم، صفت می‌سازد: âv-in (آبدار)، xâk-in (خاکی)
 -jâr از اسم، صفت یا ماده فعل اسم مکان می‌سازد: šalam-a-jâr (خارزار)، vâš-a-jâr (علفزار)
 -le / -lə پسوند تحبیب است: gâ-le (گاو عزیز)، bala-lə (دردانه، فرزند عزیز)
 -li از صفت، قید می‌سازد: kam-li (اندکی)
 -na از اسم یا قید صفت می‌سازد: zir-na (دیروزی)
 -vun از اسم صفت می‌سازد: šəkâr-vun (شکارچی)
 با توجه به داده‌های این بخش تفاوت چشم‌گیری در ساخت‌واژه تالشی و زبان روستاهای شاهرود خلخال وجود ندارد.

۳-۳- ساخت نحوی

۳-۳-۱- صفت

در تالشی و تاتی شاهرود صفت‌ها در گروه اسمی، با نقش‌نمای a- به هسته می‌پیوندند:

(۱۲) širn-a xarü hardəša.

خورد آلوجه شیرین را خورد.
 (نقش‌نما) - شیرین

اگر صفت به مصوت â پایان یابد بی نقش‌نما می‌آید:

(۱۳) siâ pas uma.

آمد گوسفند سیاه
 گوسفند سیاه آمد.

اگر صفت به مصوت i پایان یابد صامت میانجی -y- به نقش‌نما افزوده می‌شود:

(۱۴) isbi -y- a sif balaka.

افتاد سیب سفید
 (صامت میانجی) - سفید (نقش‌نما)

سیب سفید افتاد.

۳-۳-۲- اسم

در تالشی و تاتی شاهرود، اسم‌ها در حالت اضافی، شکل غیرفاعلی دارند. نشانه غیرفاعلی اسم‌های مفرد برای واژه صامت‌پایان در تالشی *i*- و برای تاتی شاهرود *-ə* است. اسم‌های مصوت‌پایان این نشانه را ندارد:

(۱۵) rubâr -i fiš sarda.

سرد است شن (نشانه غیرفاعلی) - رودخانه
شن رودخانه سرد است.

(۱۶) hasan -ə ka vaš geta.

گرفت آتش خانه (نشانه غیرفاعلی) - حسن
خانه حسن آتش گرفت.

(۱۷) ka jigâ kaya?

کجاست مکان خانه
مکان خانه/جای خانه کجاست؟

نشانه غیرفاعلی اسم‌های جمع صامت‌پایان *-un* است:

(۱۸) asb-un baris avatar -a.

است آن‌سوتر گذرگاه (نشانه جمع غیرفاعلی) - ها اسب
گذرگاه اسبان آن‌سوتر است.

۳-۳-۳- ضمیر

۳-۳-۳-۱- ضمیرهای ملکی

ضمیرهای ملکی در تالشی و تاتی شاهرود شش صیغه دارند، در گروه اسمی نقش اضافی می‌پذیرند و پیش از هسته می‌آیند:

(۱۹) əštə dast rük -a.

است کوچک دست (ضمیر ملکی دوم شخص مفرد) مال تو
دست تو کوچک است.

(۲۰) čama ka hâ ya.

است آنجا خانه (ضمیر ملکی اول شخص جمع) مال ما
خانه ما آنجاست.

۳-۳-۲- ضمیرهای غیرفاعلی

در تالشی مرکزی، شمالی و تاتی شاهرود ضمیرهای غیرفاعلی از وابسته‌های پسین‌اند و به عنوان عامل یا مضاف‌الیه به کار می‌روند.

تالشی:

(۲۱) varg -e -mun vindin.

دیدیم
گرگ‌ها را دیدیم.
ضمیر غیرفاعلی به عنوان عامل (نشانهٔ جمع) ها گرگ

(۲۲) mâl -e -m šayna ku.

کوه رفته‌اند
دام‌های من به کوه رفته‌اند.
ضمیر غیرفاعلی به عنوان مضاف‌الیه (نشانهٔ جمع) ها دام

تاتی شاهرود:

(۲۳) hasan-e ali -š raz da bind.

دید در باغ
حسن علی را در باغ دید.
(ضمیر غیرفاعلی سوم شخص مفرد) - علی حسن

(۲۴) kula-š varâvar âkat.

گرفت آغوش
پسر را در آغوش گرفت.
(ضمیر غیرفاعلی سوم شخص مفرد) - پسر

۳-۳-۴- نقش‌نماها

نقش‌نماها در تالشی و تاتی شاهرود اغلب از وابسته‌های پسین اسم‌اند و نقش نحوی اسم‌ها و ضمیرها را می‌نمایانند و عبارت‌اند از:

-na (با)؛ پس از اسم و گروه اسمی غیرفاعلی می‌آید:

(۲۵) gusand -un -na uma.

آمد (نقش‌نما) با
با گوسفندان آمد.
(نشانهٔ جمع غیرفاعلی) با گوسفند

-kâ در تالشی مرکزی و جنوبی و -ku در تاتی شاهرود (در، از)؛ پس از اسم و گروه اسمی غیرفاعلی می‌آید:

(۲۶) ayi -kâ dapars.

بپرس (نقش‌نما) از
از او بپرس.
(ضمیر سوم شخص مفرد غیرفاعلی) او

(۲۷) ka -ku bim.
 بودم (نقش‌نما) در خانه
 در خانه بودم.

-râ (برای)؛ پس از اسم و گروه اسمی غیرفاعلی و نیز ضمیرهای شخصی غیرفاعلی و مشترک به کار می‌رود:

(۲۸) nana -râ bəj bua.
 بیاور برنج (نقش‌نما) برای مادر
 برای مادر برنج بیاور.

-dare در تالشی جنوبی، dəre در تالشی مرکزی، da در تاتی شاهرود (هنگام، در)؛ به آخر اسم در حالت فاعلی اضافه می‌شود و متمم قیدی می‌سازد:

(۲۹) rüki -dare marda.
 مُرده‌است (نقش‌نما) در کودکی
 در کودکی مُرده‌است.

(۳۰) man a zamin -da bind.
 دیدم (نقش‌نما) در زمین او من
 من او را در زمین دیدم.

šivâr و šî در تالشی جنوبی، šəvâr در تالشی مرکزی، šiyâr در تاتی شاهرود (مانند، مثل)؛ پس از اسم و گروه اسمی غیرفاعلی، و نیز ضمیرهای اشاره، مشترک و ملکی می‌آید:

(۳۱) bulbul -i šî xunu.
 می‌خواند (نقش‌نما) مانند (نشانه غیرفاعلی) بلبل
 مانند بلبل می‌خواند.

(۳۲) čəman šiyâr xunu.
 می‌خواند (نقش‌نما) مثل (ضمیر ملکی) من
 مثل من می‌خواند.

xun^yay در تالشی مرکزی و جنوبی و xānay در تاتی شاهرود (به‌خاطر)؛ پس از اسم و گروه اسمی غیرفاعلی، و نیز ضمیرهای اشاره، مشترک و ملکی می‌آید:

(۳۳) əmi xun^yay kâ bašin.
 می‌خواهند بروند (نقش‌نما) به خاطر (ضمیر اشاره) این
 به خاطر این می‌خواهند بروند.

تالشی مرکزی:

(۳۹) ayi aye-š vind-ina.

دیدند (ضمیر غیرفاعلی سوم شخص مفرد) آنها را (ضمیر سوم شخص مفرد غیرفاعلی) او

او آنها را دید.

تاتی لرد:

(۴۰) zeynab-ə âmâ bində-mân.

دید ما (نشانه غیرفاعلی) زینب

زینب ما را دید.

ضمیر اول شخص مفرد دو شکل فاعلی و غیرفاعلی خود را حفظ کرده‌است:

تالشی مرکزی:

(۴۱) mən a-m vinda.

دید او من

من او را دیدم.

تاتی درو:

(۴۲) man ča -na bât.

گفتم به او من

من به او گفتم.

با توجه به داده‌ها در ساخت نحوی، به‌ویژه ویژگی آرگتیو، دو روستای کرین و لرد به تالشی مرکزی نزدیک می‌شوند و می‌تواند با آن در یک دسته قرار گیرد اما زبان روستاهای دیگر شاهرود هم‌چنان با تالشی جنوبی هم‌دسته می‌شوند. برخی ویژگی‌های بررسی‌نشده در این مقاله، مانند جنس دستوری که ویژه این دو روستاست نیز دوری زبان این دو روستا را از دیگر روستاهای شاهرود خلخال و نیز تالشی جنوبی تقویت می‌کند.

۴-۳- سطح واژگانی

در این بخش واژه‌هایی را که در تاتی شاهرود خلخال به کار می‌رود با واژه‌های تالشی سنجیده‌ایم. اساس کار گنجینه گویش‌های ایرانی (تاتی خلخال)، چاپ فرهنگستان زبان و ادب فارسی است. افزون‌براین، فرهنگ‌های دیگر تاتی شاهرود خلخال که در مقدمه بدان‌ها اشاره شد نیز بررسی گردید. گنجینه در ۱۷ موضوع بسامان شده و ۲۵۰۰ واژه دارد. در این کتاب

واژه‌های نُه روستای اسکستان، درو، شال، کجل، کرنق، کرین، کلور، گیلوان و لرد آمده‌است. ما کجل و کرنق را در پژوهش خویش کنار نهادیم که از نظر جغرافیایی از دیگر روستاهای شاهرود دورند و نفوذ زبان ترکی در آن فراوان است. در اساس ۱۷۵۰۰ واژه، در هفت روستا بررسی شد. سیاهه‌ای از واژه‌هایی که در تالشی به کار نمی‌رود به دست گویشوران فراهم آمد. در مرحله بعد نویسنده این واژه‌ها را در فرهنگ‌های تالشی جست‌وجو کرد تا اطمینان یابد این واژه‌ها در تالشی به کار نمی‌روند. این واژه‌ها، براساس موضوع در جدول‌های زیر می‌آید. برای مقایسه گستره کاربرد این واژه‌ها، معادل آنها در روستاهای دیگر شاهرود نیز آمده‌است:

جدول ۱۸- اندام

اسکستان	درو	شال	کرین	کلور	گیلوان	لرد	
bâla kuna	bâla kuna	bâla kuna	naranjalu	bâla kuna	nârənǰəli	nârənǰəli	آرنج
čapar	čapur	čapur	čapur	čapür	čapür	čapür	دنده
sibil	sibil	sibil	bey	sibil	bəy	bəy	سبیل
fič	fič	fič	ang	fič	ang	ang	فک
pâčək	pâčək	pâčək	pâɣâb	pâčək	tapuɣ	tapuɣ	قوزک پا
jəl	jəl	jəl	dimatola	dimpar	urd	urd	گونه
mazg	mazg	mazg	beyn	mazg	beyn	beyn	مغز

در بخش اندام که از مهم‌ترین بخش‌های فرهنگ واژگان است، ۷۸۴ واژه (۱۱۲ واژه در هفت روستا) بررسی شد. از اینها تنها ۶ واژه^(۳) در تالشی به کار نمی‌رود؛

bəy (سبیل) [کر. ل.]^(۴) ang (فک) [کر. ل.] beyn (مغز) [کر. ل.]
tapuɣ (قوزک پا) [ل.] ɣâbərəɣâ (دنده) [ل.] urd (گونه) [ل.]

این ۶ واژه ترکی و دخیل‌اند و تنها در دو روستای کرین و لرد به کار می‌روند که به روستاهایی نزدیک‌اند که زبان خویش را از دست داده‌اند و به ترکی سخن می‌گویند. در این بخش واژه‌ای که خاص تاتی شاهرود باشد و در تالشی به کار نرود نیست.

در بخش اندام ممکن است یک واژه برای برخی گویشوران تالش ناآشنا باشد؛

naranjalu / [کر.] nârənǰəli [ل.] (آرنج)

این واژه به صورت naranjana در تالشی مرکزی؛ پره‌سر، و nenanj در تالشی شمالی؛ جوکندان، به معنی آرنج کاربرد دارد.

جدول ۱۹- خصلت‌های انسانی و رفتار

اسکستان	درو	شال	کرین	کلور	گیلوان	لرد	
pešanisa	parišân	avəškənisa	parišân	âluž	âšunisa	parišân	آشفته
muk	muk	muk	muhuk	mok	muk	zəll	استعداد
kanakaftâl	kanakaftâl	kanakaftâl	γâri	kanakaftâl	kanakaftâl	kupak	خرف
râstavâj	râsavâj	râsavâjən	düzy	râsavâj	râsavâj	düz	صادق

در بخش خصلت‌های انسانی و رفتار ۸۷۵ واژه (۱۲۵ واژه در هفت روستا) بررسی شد. از این تعداد تنها ۴ واژه در تالشی به کار نمی‌رود؛

γâri (خرف) [کر] kupak (خرف) [ل]
düzy (صادق) [کر] düz (صادق) [ل]

این ۴ واژه ترکی و دخیل‌اند و تنها در دو روستای کرین و لرد به کار می‌روند. در این بخش نیز واژه‌ای که خاص تاتی شاهرود باشد و در تالشی به کار نرود به چشم نمی‌آید.

ممکن است دو واژه این حوزه برای برخی تالش‌ها ناآشنا باشد؛
âluž (آشفته) [کل] zəll (استعداد) [ل]

âluž در تالشی مرکزی؛ پره‌سر، به صورت âliz به همین معنی به کار می‌رود.
zəll نیز در تالشی شمالی؛ کرگانرود به کار می‌رود اما به معنی فضلۀ مرغ. این واژه در جوکندان məzəl است.

جدول ۲۰- ابزار

اسکستان	درو	شال	کرین	کلور	گیلوان	لرد	
jikar	jəxmâ	zirandâz	jəxmâ	jəxmâ	zirandâz	düyşag	تشک
duk	duk	duk	taši	taši	duk	taši	دوک نخ
ašxâl	âyna	âyna	zibil	ašxâl	âlina	zilzibil	زباله
dârt	γarxən	γarxən	γarxələy	dârt	məyrâz	γarxələy	قیچی

در بخش ابزار ۱۳۳۷ واژه (۱۹۱ واژه در هفت روستا) بررسی شد. از این تعداد تنها ۴ واژه در تالشی به کار نمی‌رود؛

jəxmâ (تشک) [د. کر. کل] zibil / zilzibil (زباله) [ل. کر]
γarxən (قیچی) [د. ش] γarxələy (قیچی) [کر. ل]

این ۴ واژه ترکی و دخیل‌اند. در این بخش واژه‌ای که خاص تاتی شاهرود باشد و در تالشی به کار نرود به چشم نمی‌آید اما ممکن است چند واژه برای گویشوران تالشی ناآشنا باشد؛

âlina / âyna (زباله) [د. ش. گ] taši (دوک نخ) [ک. کل. ل.]
 ânla در تالشی مرکزی؛ پره‌سر، به معنی گردو خاک به کار می‌رود.
 dukə teši نیز در تالشی شمالی؛ کرگانرود، ابزاری است که دو نخ را بدان تاب دهند.

جدول ۲۱- گیاه، میوه و خوراک

اسکستان	درو	شال	کرین	کلور	گیلوان	لرد	
ku dâna	əsbərân	əsbərân	əsbərân	əsbərân	sərband	özarik	اسپند
šivarân	šivarân	šivarân	šivarân	šivarân	šivarân	šivarân	خاکشیر
aspest	xaša	---	šavdar	xaša	šabdar	gogâlage vâš	شبدر
---	bazarak	kunjød	kunjød	kunjud	kunjud	kunjød	کنجد
bəlbū	puna	puna	nanâ	puyna	pūna	nanu	نعنا
mas	mas	mas	mas	mas	mas	γâtəγ	ماست

در بخش گیاه، میوه و خوراک ۱۱۳۴ واژه (۱۶۲ واژه در هفت روستا) بررسی شد. در میان اینان تنها ۶ واژه تالشی نیستند.

šivarân (خاکشیر) [د. ش. ک. کل. گ. ل.]
 bazarak (کنجد) [د. کل]
 γâtəγ (ماست) [ل]
 özarik (اسپند) [ل]
 bəlbū (نعنا) [ل]
 aspest (شبدر) [ل]

این ۶ واژه ترکی و دخیل‌اند.

جدول ۲۲- جانوران

اسکستان	درو	شال	کرین	کلور	گیلوان	لرد	
gura	kərbit	gura	kərbit	gura	kirbik	tiya gura	خارپشت
dava	dava	šətər	dava	dava	šətər	dava	شتر
rama	rama	rama	bəlig	rama	rama	rama	گله
vašak	dâlbâz	alâγ	γara γurš	γara γurš	ale	γara goš	عقاب
kalâč	γara	γara	γara	γara	kalâj	kajila	کلاغ
ku varzâ	ku varzâ	pəsingâl	pəspəsa	gugâl pəson	bəzbəza	pəspəsa	سرگین‌غلتان

در بخش جانوران ۱۳۰۲ واژه (۱۸۶ واژه در هفت روستا) بررسی شد. از این تعداد تنها ۶ واژه در تالشی به کار نمی‌رود. از اینها ۵ واژه ترکی و دخیل‌اند؛

kirbik / kərbit (خارپشت) [د. ک. گ.]
 γara goš / γara γurš (عقاب) [ک. کل. ل.]
 pəsingâl (سرگین‌غلتان) [ش]
 dava (شتر) [د. ک. کل. ل.]
 γara (کلاغ) [د. ش. ک.]

bəlig (گله، رمه) تنها واژه‌ای است که ترکی نیست و در تالشی یافت نشد.

جدول ۲۳- جغرافیای طبیعی

اسکستان	درو	شال	کرین	کلور	گیلوان	لرد	
bərgən	silderem	silderem	silderem	igən	sejan	bərgən	پرتگاه
səmun xəra	səmun γəra	ildərem	ildərem	čaxmax	gəraxuna	eldərem	تندر
vəru	axmayč	ildərəm	ildərəm	čaxmay	čaxmay	ildərəm	آذرخش
davoavda	meyand	meyand	dumânnəy	davoavda	davoavda	mehand	هوای ابری

در جغرافیای طبیعی ۵۱۸ واژه (۷۴ واژه در هفت روستا) بررسی شد. از این تعداد تنها ۴ واژه در تالشی به کار نمی‌رود؛

silderem (پرتگاه) [د. ش. کر.] eldərem / ildərem (تندر) [ش. کر. ل.]

čaxmay/ čxmax (آذرخش) [د. کل. گ.] vəru (آذرخش) [ا]

این ۴ واژه ترکی و دخیل‌اند.

واژه davoavda (هوای ابری) ممکن است در تالشی کم کاربرد باشد. این واژه به صورت darvarda به معنی هوای گرفته و درهم‌پیچیده در تالشی مرکزی؛ پره‌سر به کار می‌رود.

جدول ۲۴- پوشاک

اسکستان	درو	شال	کرین	کلور	گیلوان	لرد	
buk	yâšmâγ	yuband	yâšmâγ	duâγ	yuband	yâšmâγ	روبنده

در پوشاک ۴۲۷ واژه (۶۱ واژه در هفت روستا) بررسی شد. از این تعداد تنها ۲ واژه در تالشی به کار نمی‌رود؛

yâšmâγ (روبنده) [د. کر. ل.] و duâγ [کل.] که ترکی و دخیل‌اند.

جدول ۲۵- مصدر

اسکستان	درو	شال	کرین	کلور	گیلوان	لرد	
pičânəste	pepiten	pičânəsan	pičâmənəsan	pipitan	vepüti	pičânəsan	پیچاندن
čərəsteč	čərəsen	čərəsan	təlləsan	čərrəsan	čərəsi	təlləsan	چکیدن
pəxəste	pəxəsən	pəxəsan	pisəsan	pəxəsan	pəxəsi	bu daganəsan	گندیدن
paydâ karde	paydâ karden	âllafəsan	âllabəsan	âllavəsan	âllavəsi	vindan	یافتن

در بخش مصدر ۸۱۹ واژه (۱۱۷ واژه در هفت روستا) بررسی شد. در این بخش هیچ واژه‌ای از ترکی به زبان مردم شاهرود راه نیافته‌است. ممکن است واژه‌های زیر در تالشی کم کاربرد باشد:

vepüti / pipitan / pepiten (پیچاندن) [د. کل. گ]

pəxəsi / pəxəsan / pəxəsən / pəxəste (گندیدن) [ا. د. ش. کر. کل. گ]

âllavəsi / âllabəsan / âllafəsan (یافتن) [ش. کر. کل. گ]

təlləsan (چکیدن) [کر. ل]

این واژه‌ها با اندک تفاوتی در تلفظ یا تغییر معنا در برخی گویش‌های تالشی به کار می‌روند؛ pepəştən در تالشی جنوبی؛ سیاهمزیگی و pepešte در تالشی مرکزی؛ پره‌سر، به معنی پیچیدن به کار می‌رود.

daxsənden در تالشی جنوبی؛ سیاهمزیگی به معنی خیساندن لباس یا سبزی برای شستن و daxiste در تالشی مرکزی؛ پره‌سر به معنی گندیده شدن بذر غلات پیش از جوانه زدن به کار می‌رود. âlâfestan به معنی یافتن در تالشی جنوبی؛ شاندرمن به کار می‌رود. səliye به معنی چکیدن در تالشی شمالی، ریک به کار می‌رود.

براساس جدول‌ها و با مقایسهٔ واژه‌ها در گویش‌های تالشی و روستاهای درهٔ شاهرود خلخال درمی‌یابیم که ۶۸ واژه از ۱۷۵۰۰ واژه، در هفت روستای شاهرود، در گویش‌های تالشی به کار نمی‌رود. این واژه‌ها همه دخیل و ترکی‌اند. بیشترین نفوذ واژه‌های ترکی در بخش جغرافیای طبیعی است. در بخش مصدر هیچ واژه ترکی به زبان مردم شاهرود راه نیافته‌است.

آمار نفوذ واژه‌های ترکی براساس موضوع‌ها به شرح زیر است؛

کمتر از ۲ درصد: پوشاک؛ خویشاوند

کمتر از ۳ درصد: جانور؛ ابزار

کمتر از ۴ درصد: گیاه، میوه و خوراک؛ خصلت‌های انسانی

کمتر از ۶ درصد: جغرافیای طبیعی؛ اندام

البته در این آمار تعداد واژه‌های هر موضوع را در هفت روستا ضرب نکرده‌ایم بلکه نسبت واژه‌های ترکی را در تعداد واژه‌های هر موضوع به دست آورده‌ایم.

بیشترین نفوذ واژه‌های ترکی در روستای لرد است با ۱۹ واژه، و پس از آن کرین با ۱۷ واژه. این دو روستا از نظر جغرافیایی با روستاهای دیگر شاهرود که در یک امتداد قرار دارند، دور افتاده‌اند. درصد نفوذ واژه‌های ترکی در روستاهای دیگر فاصلهٔ بسیاری با این دو روستا

دارد. پس از کرین، بیشترین واژه‌های ترکی از آن درو با ۱۰ واژه است. پس از آن شال با ۷ واژه. تعداد واژه‌های ترکی در روستاهای دیگر یعنی اسکستان، کلور و گیلوان ۵ است. با این آمار نفوذ واژه‌های ترکی در شاهرود خلخال از تالشی شمالی بسیار کمتر است. از دیگر سو، در میان ۲۵۰۰ واژه، تنها یک واژه در گویش‌های تالشی به کار نمی‌رود. با توجه به این داده‌ها در سطح واژگانی زبان تالشی و زبان روستاهای شاهرود خلخال تفاوت چندانی ندارند و اتفاقاً نفوذ زبان ترکی، زبان روستاهای کرین و لرد را از زبان تالشی و زبان روستاهای دیگر شاهرود دور نموده است.

۴- نتیجه‌گیری

در این مقاله بر پایه مواد و شواهد میدانی و کتابخانه‌ای گونه‌های زبانی هفت روستا از بخش شاهرود خلخال با گویش‌های سه‌گانه تالشی در سطوح آوایی، ساخت‌واژی، نحوی و واژگانی مقایسه شده‌اند. نتیجه این مطالعه نشان می‌دهد گونه‌های موسوم به تاتی رایج در بخش شاهرود با گونه‌های زبان تالشی به‌ویژه تالشی جنوبی در یک دسته زبانی قرار می‌گیرد و تفاوت آنها در حد تفاوت دو گونه از یک زبان است. از سویی مشترکات تالشی جنوبی با زبان روستاهای شاهرود خلخال افزون‌تر از مشترکات تالشی جنوبی با تالشی شمالی است. در سطح آواشناسی تفاوت‌های اندک درون‌زبانی بین گونه‌های مختلف تالشی از یک طرف و گونه‌های تاتی شاهرود از طرف دیگر وجود دارد. برای نمونه کاربرد واکه [o] در تالشی شمالی و روستاهای کرین و لرد شاهرود دیده می‌شود، یا کاربرد واکه [i] در تالشی شمالی و جنوبی هست اما در تالشی مرکزی و روستاهای شاهرود نیست. حفظ ویژگی‌های آوایی زبان‌های ایرانی باستان و میانه در تالشی و گونه‌های تاتی شاهرود تقریباً به صورت یکسان به چشم می‌خورد.

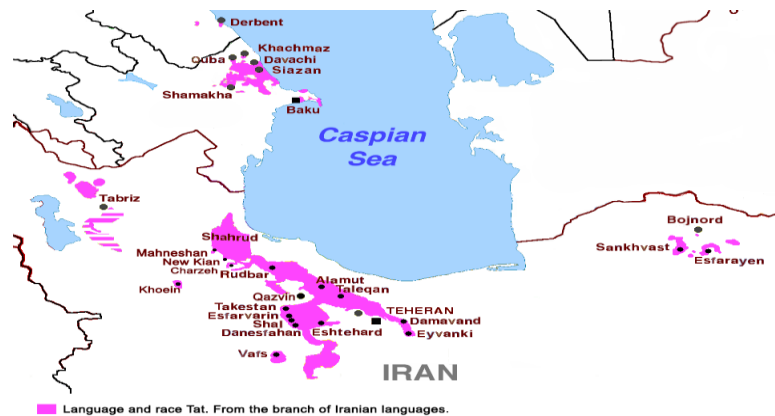
در ساخت‌واژه، حالت‌پذیری صفت، حالت دوگانه اسم، حالت سه‌گانه ضمیر، شیوه ساخت صفت فاعلی، مفعولی و نسبی تفاوتی با یکدیگر ندارند. ریشه افعال دو شکل قوی و ضعیف دارد. صرف فعل مشترک است. مقایسه جدول ضمیرهای گونه‌های تاتی شاهرودی و تالشی نشان می‌دهد که تفاوت اندک ضمیرها آوایی است. هر چند نشانه مصدری در روستاهای شاهرود گونه‌گون است اما همه آنها در گویش‌های تالشی کاربرد دارد. در نحو، شیوه ساخت ترکیب‌های اضافی و وصفی یکسان است. ساختار ارگتیو در گونه‌های مختلف تاتی شاهرود و گویش‌های تالشی با ویژگی‌های مشترک کم‌وبیش باقی مانده است، اما شیوه کاربرد آن در همه گونه‌ها یکسان نیست. در این زمینه روستاهای لرد و کرین به تالشی مرکزی نزدیک‌ترند.

در بخش واژگان، واژه‌هایی از شاهرودی که در تالشی به کار نمی‌روند، عمدتاً دخیل و ترکی‌اند. البته نفوذ واژه‌های ترکی در شاهرود خلخال از تالشی شمالی بسیار کمتر است. آن هم دو روستای کرین و لرد که از این نظر آنها را به تالشی شمالی نزدیک و از زبان روستاهای دیگر شاهرود دور می‌کند. مهم‌ترین دلایل تفاوت‌های واژگانی، اقلیم و ورود واژگان ترکی است. به‌هرروی، در سطح‌های گوناگون تفاوت زبان روستاهای شاهرود خلخال با تالشی مرکزی و جنوبی بسیار کمتر از تفاوت تالشی مرکزی و جنوبی با تالشی شمالی است. از این‌روست که مردم شاهرود خلخال توانسته‌اند با تالش‌ها به‌راحتی مکالمه و از سال‌های دور، برای دادوستد، از کوه‌های تالش گذر کنند و از سه راه؛ ماسال، اسالم و ماسوله به گیلان بیایند. به‌جز پیوستگی زبانی، پیوستگی فرهنگی و تاریخی مردم دو سوی رشته‌کوه تالش نیز به این باور نیرو می‌دهد. با توجه به بررسی اخیر نتیجه می‌گیریم: گونه‌های زبانی روستاهای اسکستان، درو، شال، کلور و گیلوان برغم اشتراک نام، بیش‌از آنکه به دیگر گویش‌های پراکنده تاتی در ایران و خارج از ایران مثل تاتی تاکستان، زنجان، سمنان، خراسان، قفقاز و ... متعلق باشند، با گویش تالشی جنوبی مرتبط‌اند و با گونه‌های شاندرمنی، ماسالی و ماسوله‌ای در یک دسته و گروه قرار می‌گیرند و از این نظر، دیدگاه یارشاطر مقرون به صحت می‌نماید. از طرفی گونه‌های کرینی و لردی که گاه از حیث آوایی به تالشی شمالی و گاه از نظر مختصات ارگتیو به تالشی مرکزی نزدیک‌ترند، از تالشی و دیگر گونه‌های شاهرودی فاصله می‌یابند. به‌ویژه آنکه حفظ جنس دستوری، آنها را از دیگر گونه‌های رایج در بخش شاهرود خلخال متمایز و به گونه‌های کرنقی و کجلی از بخش خورش‌رستم خلخال نزدیک کرده‌است.

پی‌نوشت

۱. در نوشتن این مقاله از راهنمایی‌های ارزنده استاد گرامی، جناب دکتر محرم رضایتی کیشه‌خاله بهره بسیار برده‌ام، از این رو، در آغاز سخن از ایشان سپاسگزاری می‌نمایم.
۲. براساس داده‌ها و اطلاعات آماری سایت مرکز آمار ایران، در سال ۱۳۹۵، بخش شاهرود خلخال ۱۱۷۷۰ نفر جمعیت داشته‌است که حتی تقریباً نصف جمعیت بخش احمدسرگوراب شهرستان شفت است. شفت از کم‌جمعیت‌ترین مناطق تالش‌نشین ایران است و در سال ۱۳۹۵، بخش احمدسرگوراب شفت ۲۱۸۲۳ نفر جمعیت داشته‌است. مقایسه گستره تاتی خلخال و تالشی خالی از لطف نیست؛ جمعیت آبادی‌های بررسی شده در بخش شاهرود در این مقاله عبارت است از اسکستان (۳۳۶ نفر)، درو (۴۳۹ نفر)، (شال ۱۲۱۷ نفر)، (کرین ۲۶۸ نفر) کلور (۲۳۴۷ نفر)، گیلوان (۱۵۸ نفر)، و لرد (۳۲۲۶ نفر).
۳. واژه‌های تالشی و تاتی که در این بخش برای نمونه آمده‌اند یا از فرهنگ‌های واژگانی‌اند: رضایتی کیشه‌خاله محرم، خادمی ارده ابراهیم. ۱۳۸۷؛ نصرتی سیاهمزگی علی. ۱۳۹۶؛ سبزعلیپور جهان‌دوست. ۱۳۹۰ و ۱۳۹۴ الف؛ و معراجی جواد. ۱۳۸۸، یا از کتاب‌های زبان‌شناسی‌اند: حاجت‌پور حمید. ۱۳۸۳؛ رضایتی کیشه‌خاله محرم. ۱۳۸۶ و ۱۳۹۷؛ شیخ سنگ‌تجن شهین. ۱۳۹۴، یا به شیوه میدانی گردآوری شده‌اند. گویشوران از تالشی شمالی، مرکزی و جنوبی بوده‌اند؛ شیرعلی شفقی، هادی صدر جوکندان. برای پرهیز از اطناب و پریشانی، ارجاع هر واژه نیمه‌است.
۴. هر شش واژه از کتاب گنجینه گویش‌های ایرانی (تاتی خلخال) است.
۵. در این بخش، نام روستاهای دره شاهرود خلخال به اختصار آمده‌است: ا: اسکستان / د: درو / ش: شال / کر: کرین / کل: کلور / گ: گیلوان / ل: لرد.

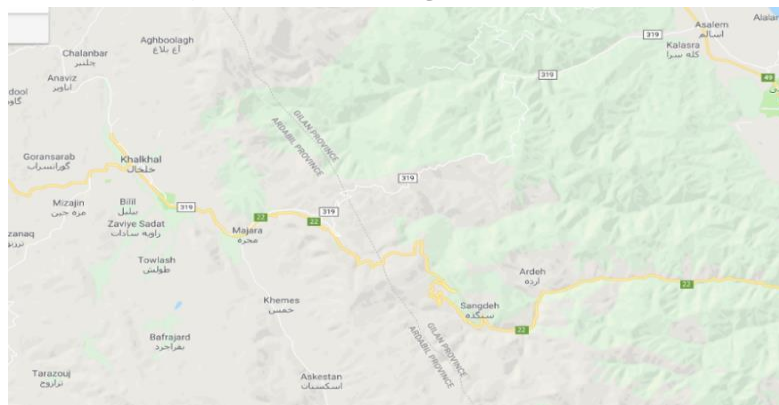
نقشه ۱- پراکندگی تاتی در ایران و قفقاز

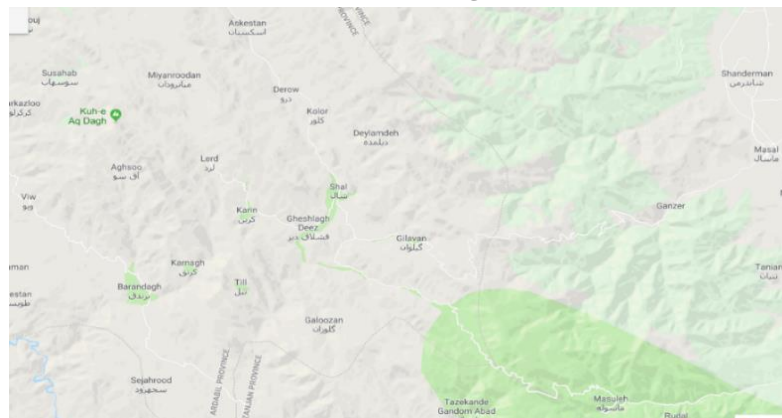
نقشه ۲- موقعیت روستاهای مطالعه‌شده در شاهرود خلخال

نقشه ۳- راه دسترسی به شاهرود خلخال از اسالم

نقشه ۳- راه دسترسی به شاهرود خلخال از ماسال و ماسوله

منابع

- آرادگلی ماری. بررسی واج‌شناسی گویش تاتی دهکده کجل (خلخال) براساس روش‌های نوین زبان‌شناسی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی. دانشگاه تهران، ۱۳۴۹.
- آصفی نیما. خاستگاه زبانی مهاجران هرزن (واکاوئی نظریه‌هنینگ). پژوهش‌های ایران‌شناسی، ۱۳۹۸؛ (۲)۹: ۱۹-۳۴.
- ابراهیمی معصومه. تات. در دایره‌المعارف بزرگ اسلامی. ج ۱۴. تهران: مرکز دایره‌المعارف بزرگ اسلامی، ۱۳۸۵.
- ابن حوقل. صوره الارض. ترجمه جعفر شعار. تهران: بنیاد فرهنگ ایران، ۱۳۴۵.
- ابن خردادبه. مسالک و ممالک. ترجمه سعید خاکوند. تهران: میراث ملل، ۱۳۷۱.
- آرانسکی یوسیف م. م. زبان‌های ایرانی. ترجمه علی‌اشرف صادقی. تهران: سخن، ۱۳۷۹ الف.
- آرانسکی یوسیف م. م. مقدمه فقه‌اللغه ایرانی. ترجمه کریم کشاورز. تهران: پیام، ۱۳۷۹ ب.
- اصطخری ابواسحاق ابراهیم. ممالک و مسالک. ترجمه محمدبن عبدالله تستری. به‌اهتمام [ایرج افشار. تهران: انتشارات دکتر محمود افشار، ۱۳۷۴.
- پورشفقی مریم. توصیف دستگاه فعل در گویش تالشی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی. دانشگاه گیلان، ۱۳۸۵.
- پورمحمدی املشی نصرالله. بررسی تاریخی معنا و کاربرد واژه تات. در مجموعه مقالات نخستین همایش ملی ایران‌شناسی، ۱۳۸۳؛ ج ۱: ۱۶۱-۱۷۵.
- حاجت‌پور حمید. زبان تالشی، گویش خوشابری. رشت: گیلکان، ۱۳۸۳.
- حموی یاقوت. معجم‌البلدان. ترجمه علی‌نقی منزوی. تهران: سازمان میراث فرهنگی کشور، ۱۳۸۰.
- رضایتی کیشه‌خاله محرم. زبان تالشی: توصیف گویش مرکزی. رشت: فرهنگ ایللیا، ۱۳۸۶.
- رضایتی کیشه‌خاله محرم. گروه اسمی در گویش تالشی. زبان و زبان‌شناسی، ۱۳۸۷؛ (۸): ۵۳-۶۴.
- رضایتی کیشه‌خاله محرم. همواج. رشت: فرهنگ ایللیا و دانشگاه گیلان، ۱۳۹۷.
- رضایتی کیشه‌خاله محرم، خادمی ارده ابراهیم. فرهنگ موضوعی تالشی به فارسی. رشت: دانشگاه گیلان، ۱۳۸۷.
- رضایتی کیشه‌خاله محرم، سبزی‌علی‌پور جهان‌دوست. ساخت ارگنتیو در گویش تاتی خلخال. ادب‌پژوهی، ۱۳۸۶؛ (۱۱): ۸۹-۱۰۵.
- رضایتی کیشه‌خاله محرم، سبزی‌علی‌پور جهان‌دوست. ریشه و ماده فعل در گویش‌های تاتی. تالشی و گیلکی. ادب‌پژوهی، ۱۳۸۷؛ (۶)۲: ۱۱۱-۱۳۲.
- رضایتی کیشه‌خاله محرم، دانای طوس مریم، خان‌بازاده کیومرث. تداخل نحوی دوزبانه‌های تالشی-فارسی و فارسی-تالشی. زبان فارسی و گویش‌های ایرانی، ۱۳۹۸؛ (۸): ۶۳-۹۸.

- سبزه‌علی‌پور جهان‌دوست. نشانه‌های تالشی در مناطق تات‌زبان خلخال. *ادب‌پژوهی*، ۱۳۸۹؛ ۴(۱۳): ۱۰۹-۱۳۰.
- سبزه‌علی‌پور جهان‌دوست. فرهنگ تاتی. رشت: فرهنگ ایلیا، ۱۳۹۰.
- سبزه‌علی‌پور جهان‌دوست. گنجینه گویش‌های ایرانی (تاتی خلخال). تهران: آثار، ۱۳۹۴ الف.
- سبزه‌علی‌پور جهان‌دوست. ۱۳۹۴ ب. ویژگی‌های مصدر در زبان‌های حاشیه‌خزر (تاتی، تالشی، گیلکی). *زبان‌ها و گویش‌های ایرانی*، ۱۳۹۴ ب؛ (۵): ۱۰۳-۱۲۹.
- شیخ سنگ‌تجن شهین. بررسی واج‌شناسی غیرخطی در آوای گویش تالشی. رشت: فرهنگ ایلیا، ۱۳۹۴.
- عبدلی علی. *تات‌ها و تالشان*. تهران: نویسنده و ققنوس. ۱۳۶۹.
- عبدلی علی. *فرهنگ تاتی و تالشی*. رشت: ماه‌مینو، ۱۴۰۱.
- قزوینی محمد. *یادداشت‌های قزوینی*. به کوشش ایرج افشار. تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۶۳.
- کارنگ عبدالعلی. تاتی و کرینگان. *نشریه دانشکده ادبیات تبریز*، ۱۳۳۵ الف؛ ۴(۱ و ۲): ۷۲-۷۵.
- کارنگ عبدالعلی. *خلخال یک لهجه آذری*. تبریز: جهان اخلاق، ۱۳۳۵ ب.
- کسروی احمد. آذری یا زبان باستان آذربایجان. تهران: نشر و پخش کتاب، ۲۵۳۵.
- لکوک پبیر. گویش‌های حاشیه دریای خزر و گویش‌های شمال غرب ایران. در *راهنمای زبان‌های ایرانی*. ویراسته ر. اشمیت. ترجمه زیر نظر حسن رضایی باغبیدی، ۱۳۹۳: ۴۸۹-۵۱۶.
- محمودی بختیاری بهروز. تاتی. در *دایره‌المعارف بزرگ اسلامی*. ج ۱۴. تهران: مرکز دایره‌المعارف بزرگ اسلامی، ۱۳۸۵.
- مرتضوی منوچهر. آثار و اسناد مربوط به زبان دیرین آذربایجان. *نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز*، ۱۳۵۴؛ ۲۷ (۱۱۶): ۴۴۵-۴۷۹.
- مرتضوی منوچهر. *زبان دیرین آذربایجان*. تهران: بنیاد موقوفات دکتر افشار، ۱۳۸۴.
- مستوفی حمدالله. *نزهه/قلوب*. قزوین: حدیث امروز، ۱۳۸۱.
- معراجی جواد. *فرهنگ موضوعی تاتی به فارسی*. گویش تاتی روستای لرد شاهرود خلخال. رشت: بلور، ۱۳۸۸.
- معین محمد. [به‌اهتمام] برهان قاطع. تهران: امیرکبیر، ۱۳۶۱.
- مقدسی محمدبن احمد. *احسن التقاسیم فی معرفه الاقالیم*. ترجمه علی‌نقی منزوی، تهران: شرکت مؤلفان و مترجمان، ۱۳۶۱.
- نصرتی سیاهمزی علی. *فرهنگ تالشی*. رشت: فرهنگ ایلیا، ۱۳۹۶.
- هنینگ والتر برونو. زبان کهن آذربایجان. ترجمه بهمن سرکاراتی. *نامه فرهنگستان*، ۱۳۷۴؛ ۱(۱): ۵۱-۷۲.
- یارشاطر احسان. زبان‌ها و لهجه‌های ایرانی. *مجله دانشکده ادبیات دانشگاه تهران*، ۱۳۳۶؛ ۵(۱ و ۲): ۱۱-۴۶.
- یارشاطر احسان. آذری. در *دانشنامه ایران و اسلام*. تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۵۴: ۶۱-۶۹.

سایت مرکز آمار ایران به نشانی: <https://www.amar.org.ir>

- Minorsky, V. Tat. First Encyclopaedia of Islam. 1913-1936. Edited by: M. Th. Houtsma, and the others. vol: VIII. Leiden: E. J. Brill. 1987; 699.
- Stilo, D.L. The Tati Language Group in the Sociolinguistic Context of Northwestern Iran and Transcaucasia. in Iranian studies. 1981; 14(3/4): 137-187.
- Stilo, Donald L. The Caspian Region and South Azerbaijan: Caspian and Tatic. The Languages and Linguistics of Western Asia, An Areal Perspective. Geoffrey Haig and Geoffrey Khan (eds.). 2018; 659- 824.
- Yarshater, A. The Dialect of Shahrood (Khalkhal). *BSOAS*. 1959; XXII 22: 52-68.
- Yarshater, A. A Grammar of Southern Tati Dialects, The Hague Paris. 1969a.
- Yarshater, A. The Use of Postpositions in Southern Tati. *Yādnāme-ye Irāni-ye Minorsky*. M. Minovi and I. Afshar (eds.). Tehran: Tehran University. 1969b; 221- 2.
- Yarshater, A. 1988. Azerbaijan. Available from: <https://iranicaonline.org/articles/azerbaijan-vii>

روش استناد به این مقاله:

نصرتی سیاهمزی علی. نسبت گونه‌های موسوم به تاتی خلخال با زبان تالشی. *زبان فارسی و گویش‌های ایرانی*، ۱۴۰۲؛ ۱۵(۱): ۲۵-۶۱
DOI:10.22124/plid.2023.25561.1651

Copyright:

Copyright for this article is retained by the author(s), with first publication rights granted to *Zaban Farsi va Guyeshhay Irani (Persian Language and Iranian Dialects)*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the original work is properly cited.

